

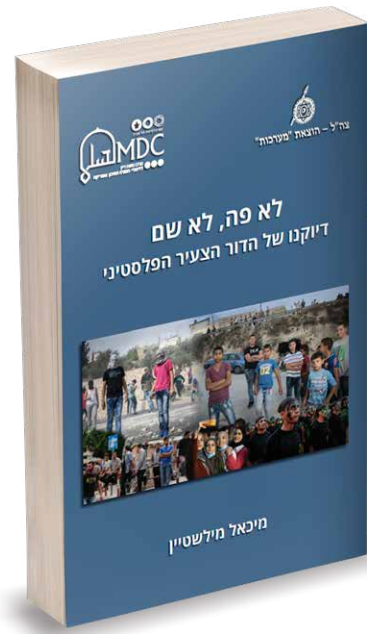
עצמה מרמזת על טענתו העיקרית של המחבר, הרואה את הדור הצעיר כדור שחי בין הפטיש לסדן. זהו דור החולם על עצמאות וחופש, אך מוצא את עצמו כבול בין הסדר הישן של המערכת הפוליטית הפלסטינית המפוצלת ובעלת הממד הפטריארכלי והמבוי הסתום שאליו נקלע התהליך המדיני עם ישראל.

ספרו של מילשטיין מתחיל בפתח דבר מאת רב־אלוף (מיל) גדי איזנקוט ומתמקד בשינויים שעובר הדור הצעיר בגדה המערבית (כולל מזרח ירושלים) וברצועת עזה, ולעיתים חוצה את הקו הירוק כדי להעמיד אותם בהיבט השוואתי אל מול תהליכים המתרחשים בחברה הערבית בישראל.

הספר מורכב משלושה עשר פרקים המחולקים לפי נושאים ולעיתים אינם מסודרים באופן כרונולוגי, אך הם נותנים תמונת מצב מקיפה ומרשימה של מכלול הגורמים המשפיעים על הצעירים והצעירות הפלסטינים, תוך כדי בחינת השינויים והשמתם בהיבט היסטורי. מילשטיין עושה שימוש נאות בספרות הסוציולוגית העוסקת בחקר שינויים בין־דוריים, ולשם כך נעזר בקרל מנהיים, שמחקרו התעמק בשינויים בין־דוריים כחלק משינוי מעמדי וחברתי, ובדניאל לרנר, שהצביע על תפקיד התקשורת ביצירת החוויה הבין־דורית (עמ' 18, 68).

לאורך כל הספר בולטת החשיבות של הצעירים הפלסטינים בהנעת המטוטלת ההיסטורית מ-1948 ועד ימינו אנו. אבני הדרך המרכזיות מאז 1948 עוברות כחוט השני מדור הנכבה לדור המהפכה, אשר נשא את לפיד המאבק המזוין שהובילו הארגונים החמושים הפלסטינים החל ממחצית שנות ה־60. שינוי בין־דורי חשוב ומשמעותי יצר "דור האבנים" שצמח עם האינתיפאדה הראשונה, ולמעשה בהתקוממות שלו ביטא לא רק רצון להתריס כלפי התנהלותם הכנועה של הוריו לאחר המלחמה ב־1967 אלא אף הוביל לשינוי מהותי במרכז הכובד של המערכת הפוליטית הפלסטינית, כאשר משקלן הסגולי של הגדה והרצועה עלה והן החלו להתגבש באופן שיצר תשתית מתחרה להנהגת אש"ף בפזורה.

מעבר להיבט ההיסטורי, ספרו של מילשטיין גדוש בנתונים סטטיסטיים על הדור הצעיר הפלסטיני, והוא מצטרף לשורה רחבה של פרסומים שראו אור בעשור האחרון ועוסקים בניית דמותו של הדור הצעיר במזרח התיכון, בעיקר לאחר פרוץ 'האביב הערבי', ביניהם עבודתו ההיסטורית והחשובה של חגי ארליך, שכתב על דורות של מרי (ארליך, 2012), ועבודתה של רונית מרזן, שהתמקדה במאבקם של בני הדור הצעיר במה שהיא כינתה: הסדר הפטריארכלי הישן לאחר פרוץ 'האביב הערבי' (מרזן, 2021). מילשטיין ממקד את כתיבתו בדור הצעיר הפלסטיני שלא לקח חלק באירועי האביב

צעירים חסרי מנוח

עידו זלקוביץ'

המכללה האקדמית עמק יזרעאל ואוניברסיטת חיפה

שם הספר: **לא פה, לא שם – דיוקנו של הדור הצעיר הפלסטיני**

מאת: מיכאל מילשטיין

הוצאה: מערכות ומרכז משה דיין

שנה: 2022

מס' עמודים: 243 (כולל מפתח השמות)

ספרו החדש של ד"ר מיכאל מילשטיין, **לא פה לא שם – דיוקנו הצעיר של הדור הפלסטיני**, השואל את שמו מסרטה המצוין והפרובוקטיבי של מייסלון חמוד 'לא פה לא שם', רואה אור בתקופה מרתקת ומלאת אתגרים עבור החברה הפלסטינית, הנתונה במשבר פוליטי עמוק מאז הפיצול בין פתח וחמאס. הכותרת

זהו דור החולם על עצמאות וחופש, אך מוצא את עצמו כבול בין הסדר הישן של המערכת הפוליטית הפלסטינית המפוצלת ובעלת הממד הפטריארכלי והמבוי הסתום שאליו נקלע התהליך המדיני עם ישראל.

אף שהכניסה לעידן הרשתות העצימה את קולו של היחיד, והן אף דוחפות אותו לפעולות פוליטיות ואלמות יחידניות (Chorev, 2019), הרי עוצמתה של התנועה הסטודנטאלית נובעת מכישורי הארגון שלה, מאופייה הקולקטיבי של החברה הפלסטינית המסורתית וכמובן מהצורך בהשתייכות שמעניקות התנועות הפוליטיות בקמפוס לסטודנטים, שחלקם הגיעו זה עתה מהפריפריה הכפרית אל המרחב האקדמי שבתוך וליד הערים בגדה. מילשטיין עושה בספרו שימוש מרשים ונכון בספרות ובתרבות פופולרית על מנת לספק לקוראים אפשרות להציץ פנימה אל עולמם של הצעירים הפלסטינים. בהיבט הסטודנטאלי מילשטיין מביא דוגמאות מהרומן המרתק 'פשע בראמאללה' של הסופר עאבד יחיא, שמספק תמונת מצב מרתקת של חיי היום-יום בקמפוס אך מבליט יותר תופעות שבשולי החברה (עמ' 76). זאת לצד נגיעה אמיצה בבעיות חברתיות המעסיקות את הדור הצעיר בגדה המערבית, החש תחושת ניכור מצד ההנהגה הפוליטית הוותיקה ומחפש את המקום לכתוב את סיפורו במאבק הפלסטיני לשחרור לאומי (ואולי אף אישי) בדרך להגדרה עצמית.

ספרו של מילשטיין תורם תרומה של ממש להבנת שינויי העומק שעוברת החברה הפלסטינית ולשדה השיח העוסק בתמורות העוברות על המרחב הפוליטי הפלסטיני.

בהקשר זה מעניין במיוחד הניתוח של מילשטיין על השפעת תרבות המערב על הדור הצעיר. בעוד שברשתות החברתיות בולטת מאוד ההשפעה של תרבות הצריכה והכמיהה למותגים בקרב הדור הצעיר, הרי מסקרי דעת קהל עולה שרוב הצעירים מקיימים מנהגים דתיים: 96.2 אחוזים צמים ברמדאן ו-65 אחוזים אף העידו שהם נמנעים מלחיצת יד עם בני המין השני (עמ' 76).

עוצמת הקיטוב בין המודרנה למסורת באה לידי ביטוי גם בהתחזקות האסלאם הפוליטי, ובהקשר זה יש לציין כי גם פעילי טרור בני הדור הצעיר מזוהים עם חמאס ועם הג'האד האסלאמי, בחלקם הגדול בעל חזות מערבית, דוגמת מהנד חלבי מבצע פיגוע הדקירה באוקטובר 2015, שקרא לפני מותו לאינתיפאדה שלישית (לוי, 2015).

לסיכום, ספרו של מילשטיין הוא בעל מעלות רבות. הוא תורם תרומה של ממש להבנת שינויי העומק שעוברת החברה הפלסטינית ולשדה השיח העוסק בתמורות העוברות על המרחב הפוליטי הפלסטיני.

הערבי, אשר פסחו על החברה הפלסטינית. הוא מתאר את גל האלימות של שנת 2015, שהתקבע בתודעה הישראלית בשם אינתיפאדת הסכינים, כאירוע מעצב דורי שהיווה לא רק ביטוי של מאבק נגד ישראל אלא אף קריאת תיגר על הסדר הקיים במערכת הפוליטית הפלסטינית.

אחד המאפיינים הבולטים של הדור הצעיר הפלסטיני הוא התחושה שמילשטיין מכנה אותה "תלישות" (עמ' 25). אם במהלך אירועי האביב הערבי הייתה תחושה שהצעירים הערבים יוצאים לרחובות בין היתר בדרישה לקחת אחריות על חייהם, הרי במקרה הפלסטיני אולי אחת החוויות המעצבות ביותר מבחינה פוליטית היא הפיצול המתמשך בין פתח לחמאס, ובין הגדה המערבית לרצועת עזה. על אף החיים בעידן הרשתות, הפיצול הפיזי מביא לריחוק בין שני חלקיה של הרשות הפלסטינית ויוצר חוויה של תהליך התבגרות שונה של הצעירים החיים בין שני צידי המתרס. הם לא רק מתמודדים עם שני משטרים שונים אלא גם גדלו לתוך מציאות אחרת – בין עזה שעוצבה בעשור האחרון על ידי תרבות ההתנגדות האסלאמית ובין הרשות הפלסטינית בגדה המערבית, הנאבקת על עצמאותה תוך הכרה רשמית בישראל, אשר כונתה בעבר על ידי הפתח "אויב חזק אך לא אגדי" (פתח, 1969), ללא יכולת להגיע להשלמה עימה או עם התהליך המדיני ועם דרך הפשרה.

מרחב נוסף בעל משמעות בעיצוב דמותו של הדור הצעיר הוא עולם ההשכלה הגבוהה. הקמפוס (בערבית: אל-חרם אל-ג'מאעי) זוכה למעמד מיוחד בחברה הערבית, והסטודנטים מילאו תפקיד מיוחד בעיצוב ובגיבוש מוסדותיה של התנועה הלאומית הפלסטינית לאחר הנכבה ב-1948 (Zelkowitz, 2015). הסטודנטים נהנים ממעמד חלוצי בחברה הפלסטינית ונחשבים גורם שאמור להיות סוכן שינוי. דור הסטודנטים הנוכחי, המורכב מצעירים שגדלו לאחר תהליך אוסלו וחוו את האינתיפאדה השנייה ומבצע חומת מגן כצעירים מתבגרים בגדה, וכן את חמשת סבבי האלימות בין ישראל וחמאס ברצועת עזה, גדלו כבר לתוך עולם הרשתות וקצב החיים שלהם שונה מזה של בני דור המייסדים של התנועה הלאומית הפלסטינית, שפעלו באוניברסיטאות של מצרים, לבנון, סוריה וגרמניה בסוף שנות ה-60. מעמדה של תנועת הסטודנטים נחלש בהשוואה לתפקידה ההיסטורי בפזורה ולהובלת המאבקים שנשאו ראשיה בזמן האינתיפאדה הראשונה (ע'אט'ה, 2000), אך היא נחשבת עדיין למאגר הטבעי של ההנהגה הפוליטית העתידית, וכן מתקיימים בתוכה קשרי זיקה של הפעילים אל הזרועות הצבאיות של הארגונים החמושים השונים.

שני ספרים: תנועת הפת"ח: אסלאם, לאומיות ופוליטיקה של מאבק מזוין (רסלינג, 2012); *Students and Resistance in Palestine - Books, guns and politics* (Routledge, 2015). zelko@netvision.net.il

מקורות

- ארליך, ח' (2012). **דורות של מרי: סטודנטים ואוניברסיטאות במזרח התיכון**. האוניברסיטה הפתוחה.
- לוי, א' (2015, 4 באוקטובר). **המחבל כתב בפייסבוק: האינתיפאדה פרצה**. Ynet.
- מרזן, ר' (2021). **האב, הבן ורוח המהפכה**. פרדס.
- פתח, (1969). **دراسات وتجارب ثورية: عدو قوى ولكنه ليس اسطوريا** [לימודים וניסיונות מהפכניים: אויב חזק אך לא אגדי]. מכתב אל-אעלאם ואל-תוג'יה.
- ע'אט'ה ע' (2000). **الحركة الطلابية الفلسطينية: الممارسة والفاعلية** [התנועה הסטודנטית הפלסטינית: ההתנסות והפעולה]. מואטן.
- Chorev, H. (2019). Palestinian social media and lone-wolf attacks: Subculture, legitimization, and epidemic. *Terrorism and Political Violence*, 31(6), 1284-1306. <https://doi.org/10.1080/09546553.2017.1341878>
- Zelkovitz, I. (2015). *Students and resistance in Palestine: Books, guns and politics*. Routledge.

הספר עשיר במקורות בשפה הערבית ובנתונים סטטיסטיים המגבים את טענות המחבר על היותו של הדור הצעיר הפלסטיני דור החי בין ניגודים רבים, בין מודרנה למסורת, ושרוי בייאוש עמוק מהמערכות הפוליטיות שהכזבו ומהאידיאולוגיות שבחלקן קרסו. קוראי הספר יוכלו להפיק ממנו תובנות רבות ולדלות ממנו מידע רב על אודות הדור הצעיר הפלסטיני העכשווי, עמדותיו, יחסו אל העבר וההיסטוריה הפלסטינית הכאובה, ומכאן שהספר גם מותיר שאלות ותהיות לגבי העתיד וביחס לשאלה לאן מועדות פניו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

ד"ר עידו זלקוביץ' הוא מרצה בכיר וראש התוכנית ללימודי המזרח התיכון במכללה האקדמית עמק יזרעאל, עמית מחקר בקתדרת חייקין לגאואסטרטגיה באוניברסיטת חיפה, עמית מדיניות במכון מיתווים ומלמד גם באוניברסיטת רייכמן. ד"ר זלקוביץ' שימש עמית מחקר ארסמוס מונדוס במכון לסוציולוגיה ובמרכז ללימודי מתודה במדעי החברה באוניברסיטת גוטינגן, גרמניה, וכן עמית קרן שוסטרמן במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת מינסוטה, ארה"ב. הוא כתב מאמרים אקדמיים רבים בכתבי עת שפייטים ופרסם